

RUŠEVINE FRANJEVAČKOG SAMOSTANA I CRKVE U OLOVU
(GODINE 1924.)

Zvijezda planina

Ivan Rengjeo (Zagreb)

Planine istočne Bosne, između rijeke Bosne i Drine, ne ističu se velikim visinama. To je osrednje gorje, koje se pruža u glavnom u pravcu sjeverozapad - jugoistok. Među tim planinama ističu se svojom visinom Ozren (917 m), Konjuh (1328 m), Rapte (1304 m), Zvijezda (1381 m), Javornik (1062 m), i Javor (1434 m). Značajka je njihova, da su obrasle bujnim, većinom crnogoričnim šumama.

Na jugo-istočnoj strani ovoga planinskog sklopa pružila se šumovita *Z v i j e z d a p l a n i n a*. Glavna njezina kosa proteže se između rudarskog mjesta Vareša i varošice Olovo, a obronci se njezini spuštaju prema sjeveru polagano u dolinu rijeke *K r i v a j e*, dok se na južnoj strani dosta naglo ruše u prostrane visoravni Okruglicu i Crnu Rijeku.

Svojom duljinom i svojim prostranstvom Zvijezda je malena planina. O tome najbolje svjedoči cesta, odnosno jahaći put, koji spajaju spomenuta mjesta. Uza sve brojne zavoje i okuke taj put iznosi svega 30 km, dok udaljenost u zračnoj crti između Vareša i Olova iznosi svega 20 km. Najveća širina planine između najvišega vrha (1381 m) i rijeke Krivaje na sjeveru imade oko 10 km.

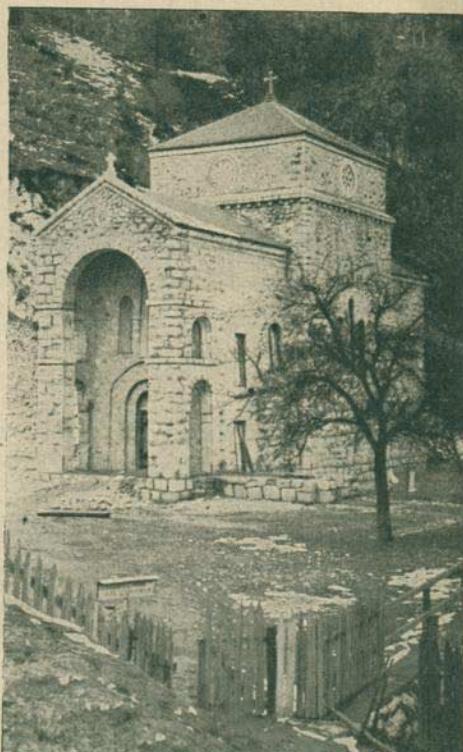
Glavni hrbat Zvijezde planine započinje na istočnoj strani samoga mjesta Vareša (829 m) sa strmim vrhom *K r e č a n i* (1321 m)

i proteže se prema istoku preko kote Z v i j e z d a (1300 m) na najvišu točku, Z a g r a d (1381 m), da se dalje nastavi u istom pravcu preko kota 1345 m i 1230 m na krajnu jugo-istočnu točku, vrh P o -g l a d i n (1246 m). Sa svih se napomenutih vrhova nadaju divni i bogati pogledi prema zapadu i jugu na visoke planine srednje Bosne i udaljene Hercegovine. Naročito je zahvalan pogled sa strmoga i čunjastog Pogladića, koji dominira kao središnja točka nad prostranom, bujnim zelenilom pokrivenom visoravnim pod nogama. Odatle se pružaju začaranom oku planinara nezaboravni vidici i pogledi na golemi vijenac srednjebosanskih planina. Nanizaše se tu pred očima zadvljena putnika na jugu T r e b e v ić (1629 m) nad Sarajevom, a iza njega se pomaljaju dijelovi J a h o r i n e (1913 m) i južnije do nje T r e s k a v i c a p l a n i n a (2080 m). B j e l a š n i c a (2067 m), u novoj perspektivi, oduljila se u svoj svojoj dužini, pokrivena na sjevernim obroncima još i u ljeto bijelim sniježnim pokrivačem; dalje se niže granična bosansko-hercegovačka planina B i t o v n j a (1700 m) i neposredno iza nje vilinski, u umjetnoj pjesmi (fra Grgo Martić) opjevani, vulkanskom čunju slični L i s i n j (1744 m), dok se daleko na krajnom obzoru cakli suncem obasjani snijeg na velebnom P r e n j u i golemoj Č v r s n i c i. Od Bitovnje prema sjeveru pružio se dugi planinski lanac P o g o r e l i c e p l a n i n e i divovske V r a n i c e (2112 m), da se na horizontu krajnog sjevero-zapada završi s piramidastim vrhom V l a š i Ć a (1919 m). Dok prema jugu i zapadu zatvaraju pogled brojne visoke planine, — nekadašnja granica prave i historijske Bosne —, u podnožju između Zvijezde i rečenog graničnog velegorja prostrla se pitoma, zelena, bezbrojnim rječicama i potocima isparana a rijekom Bosnom prosječena, krasna, blaga kotlina, koja po glavnoj svojoj rijeci od davnine nosi svoje ponosno ime — Bosna.

Prema sjeveru, uporedno s glavnim hrbtom planine, pružila se druga, niža kosa počevši od vrha O b l a G l a v a (1209 m), sjeverno od Vareša, pa preko kota 1104 m, 1167 m, 1124 m, 1136 m, B r e z i c a 1169 m i V e l i k a G l a v a 1108 m ruši se u rijeku Krivaju. Između jedne i druge kose dolinom potoka Ponikve i Očevije izgrađena je dobra cesta od Vareša pa sve do u dolinu Krivaje kod sela Križevići.

Čitavom svojom površinom Zvijezda planina je pokrivena i obrasla golemlim i bogatim šumama. Zato se je u njoj razvila jaka industrija drveta s nekoliko velikih pilana u središtu same planine u dolini potoka Ponikve i u području rijeke Krivaje. Izradeno drvo se izvozi ili preko Vareša ili željeznicom kroz dolinu Krivaje na Zavidoviće ili na jug dolinom Misoče do Ilijaša na pruzi Brod—Sarajevo. Još je važnija i poznatija od šumskog veleobrta u Zvijezdi planini industrija željeza. Još u srednjem vijeku cvalo je u ovome kraju

rudarstvo. Na više se mjesta vadilo željezo i domaći stanovnici kao odlični rudari i kovači prerađivali su ga u različne svrhe. U vezi s time je i bogato naselje u samoj planini. Posred gustih šuma uz gorske rječice razvila su se tude povelika, čisto katolička sela: Očevija sa 350 duša; Radoševići, 250; Vijaka, 450; Kokošinac, 150; i na zapadu Vareš sa preko 3500 stanovnika. U starija vremena, a na nekim mjestima u malom broju još i danas, željezna se je ruda vadila i prerađivala na primitivan način. Za izradu gotovog željeza služili su t. zv.

NOVA CRKVA U OLOVU

m a j d a n i. To su jednostavne od drveta i dasaka sagrađene zgrade s kovačkim uredajem. Majdani se grade uvijek uz jak potok, a vodena snaga potoka se upotrebljava za podizanje golemih i teških čekića i za pogon mijehova, koji raspiruju kovačku vatru. Tako je naš planinski rudar-kovač stavio prirodnu silu u pogon i riješio se najtežeg fizičkog napora pri samom kovanju željeza. Majdana je nekada bilo po svim selima u Zvijezdi, ali novo vrijeme i konkurencija suvremenih željezara uništiše skoro posvema ovaj domaći obrt. Ipak imade danas u samom selu Očeviji još nekoliko majdana, u kojima se kovački prerađuje staro željezo.

NOVO SAGRAĐENI MAJDAN U OČEVICI

U Varešu se je razvila moderna industrija željeza u golemom opsegu. Na krajnjim obroncima Zvijezde planine, koji se 3 km ispod Vareša naglo ruše u rječicu Stavnju, odkrivene su goleme količine željezne rudače. Te naslage željezne rudače sastoje se od siderita, smeđe željezne rudače i crvene željezne rudače. Debljina naslaga iznosi 20 do 200 metara sa prostornom širinom između 150 do 1000 metara i duljinom od neko 6 km. Računa se, da ukupna zaliha rudače iznosi oko 120 milijuna tona. U Varešu se počelo željeznu rudu u većem opsegu vaditi godine 1886., kada je bosanska vlada odlučila, da primitivnu domaću željeznu industriju podigne i reorganizira podizanjem topionice željeza. Tokom vremena otvorena su i u pogon stavljeni četiri vareška rudnika željezne rudače i to: Smreka, Draškovac, Brezik i Pržići. U Draškovcu se vadi ruda samo na površini, u Pržićima samo pod zemljom, a u Smreci i Breziku na obadva načina. Rov ispod Brezika i Pržića dug je preko 3 km; kroz njega vodi sve do topionice električna željeznica, kojom se odvozi rudača.

Tokom godina vađena je u vareškom rudniku željezna rudača u različitim količinama već prema konjunkturi na tržištu željeza. Do konca svjetskog rata vadilo se popriječno godišnje oko 1,500.000 tona, iza rata je vađenje silno opalo (poprečno na 150.000 tona godišnje) i tek toliko, da se pokriju potrebe topionice i željezare.

Vareš je inače jako hrvatsko katoličko naselje uz jedno 400 muslimana stanovnika, slikovito smješteno i sabito u uskoj dolini rjećice Stavnje. Varešaci su se uvek odlikovali živom hrvatskom sviješću, o čemu svjedoče i razne hrvatske rodoljubne i kulturne ustanove u samome mjestu. Tako se ističe svojim radom i njihova podružnica Hrvatskog planinarskog društva.

U vezi sa Zvijezdom planinom treba spomenuti i na krajnjem jugo-istoku smještenu varošicu Olovo. U srednjem vijeku i u novome sve do godine 1704. bilo je ovo mjesto istaknuto hrvatskog katoličko središte. Tu je bio znameniti franjevački samostan, koji se je po svome ugledu ubrajao među prve u Bosni. Uz samostan je bila znamenita crkva Majke Božje Olovske, kojoj su dolazili na hodočašće Hrvati-katolici ne samo iz Bosne, nego i iz udaljene Slavonije i Dalmacije. Samo je mjesto položeno na krasnom položaju s divnim pogledom na dolinu, u kojoj se podno samog mjesta sastaju rjećice Bioščica i Stupčanica i tvore rijeku Krivaju. Na starom svome mjestu, gdje je i nekada stajala, sagrađena je prije desetak godina nova crkva Gospina, da čuva i nadalje vezu i tradiciju sa starim Olovom i katoličkom prošlošću hrvatske Bosne.

STARI MAJDAN U VAREŠU (OKO 1890.)

Alpinisti na dopustu

Krešo Mihaljević (Zagreb)

Još prije par godina bio je običaj naših alpinista da odlaze na dulji boravak u Alpe, dok su se naše hrvatske planine zaboravljale ili barem vrlo slabo posjećivale. Međutim alpinistički odsjek H. P. D.-a prekinuo je s tom nelijepom tradicijom i već dvije godine priređuje godišnje redovito po jednu ekskurziju u naše divne bosansko-hercegovačke planine. Ove je godine pao već po drugi puta izbor na Čvrsnicu.

Možete si predstaviti uzbudjenje drugova, koji su došli u obzir. Neprestano dogovaranje, kupovanje potrebnih stvari, razne tehničke pripreme, sve je to zaokupljalo drugove već dva tjedna prije odlaska. Ove godine nas je trebalo ići devetorica, sve najboljih pionjača i nekoliko omladinaca.

Zadnje dane došlo je uzbudjenje do vrhunca, i to osobito kod nas mlađih. Neprestana bojazan, da ne dođe neka nepredviđena zapreka, radi koje bi se izlet morao odgoditi, držala je članove u neprestanoj napetosti.

Međutim do toga je ipak došlo. Kad je naš tehnički referent Slavo Brezovečki uredio ekspediciju u današnje vrijeme do najmanje moguće pojedinosti, došla je odgoda za 7 dana, i to baš zadnji dan, tako da su nekoji članovi ne znajući za to došli s uprtnjačama na kolodvor! Još ni na kolodvoru nisu vjerovali u odgodu! Tek su onda povjerovali, kad su vidjeli tehničkoga u »civilu«.

Drugi tjedan se sakupljala nova skupina i to četvorica, koji su onako »ex privata« namjeravali otići. Kupili su nekoliko konzervi, malo sira i nekoliko sardina i odlučili onako »na bombu« otpotovati u Jablanicu. Sasma neočekivano upao sam i ja kao peti u skupinu. Spasilo me, što sam »muktaš« i nekakvi »ajzbaner«. Brže smo spremili stvari i odlučili još iste večeri otpotovati.

Krenuli smo po jakoj kiši, ispraćeni tužnim pogledima ostale četvorice, koji su trebali doći naknadno za nama, ako nađemo naše kobne sanduke, što smo ih još prošli tjedan poslali u Jablanicu. U njima je bilo hrane na pretek, samo se nije znalo, na kojoj se postaji bosanske željeznice oni uopće nalaze!

Dakle ipak krećemo! Zabacili smo uprtnjače na leđa, prihvatali vreće za jedan ugao i ulogorili se u zadnjem vagonu, koji nas je laganim drndanjem polagano uljuljao u san.

Brezovečki, Bumba i Horvat već spavaju, dok se Ceraj i ja omuhavamo oko dviju djevojaka, koje nažalost doskora izlaze. Primjećujemo, da se Bumba nekako sumnjičivo mota oko vrećice s voćem,

naše jedine hrane do Jablanice. Pred Brodom iznenada pronalazimo neku salamu, na koju se složno naklopismo.

U Bosanskom Brodu smo prešli na mali bosanski vlak, koji nas je stenjući nosio u zagrljaj hercegovačkih planina. Kasno popodne stigli smo u srce Bosne — Sarajevo. Odmah putujemo dalje. Vlak ulazi u romantične klisure obronaka Bjelašnice i susjednih planina

Foto: Plačnik

ČVRSNICA PLANINA
RADAVA SA MERIĆA STIJENAMA

i lagano se približava Konjicu. U tami se naziru na zvjezdanom nebu konture impozantnog Prenja. Kad smo odlazili dalje, bacili smo još zadnje poglede na taj gradić i na njegove vitke munare, koje su smiono stršile u zvjezdano nebo. Pruga dalje vijuga uz Neretvu, koja se na sablasnom mjesecu svijetlu blista kao srebrna rijeka, a na površini odsijevaju zvijezde kao sitni dragulji.

Jablanica! Eto nas na cilju. Mala pokrajinska postaja u slabom svijetlu bijaše naš cilj. Užurbanost, guranje, i mi smo se iskricali na postaji, koja je po odlasku vlaka utonula opet u tamu. U blizini čuje se romon Neretve. Odmah smo se zanimali za naše »kobne sanduke«, i doznali na našu sreću, da su kod g. Melinca, graditelja kuće pod Velikim Vilincem, ali da smo došli nekoliko dana kasnije, da bi ih poslali natrag u Zagreb. Kažu nam, da se nešto »čuje« iz sanduka.

Mi se začudeno gledamo, jer znamo, da nismo ništa živo metnuli u njih. Doznajemo, da to zaudara iz njih, što je doista i bilo istina. Zaudaralo je kao »lješina«, jer se u njima pokvario »špek« i salama.

Odsjeli smo u lijepom, čistom hotelu nakon 24 sata naporne vožnje. Cijelo prije podne sutrašnjeg dana razgledavali smo Jablanicu. Prekrasan položaj, lijepa hladovina, zdrav gorski zrak, sve su to idealni preduvjeti toga slabo reklamiranog bisera Hercegovine.

Ceraj je već našao simpatiju, a i Bumba je našao nešto lijepo, tako da smo morali paziti na njega, da ne ode u »kvar«.

Javili smo po vodiča Jozu Klepicu, a mi za to vrijeme spremismo stvari za odlazak. Hrane ima sada na pretek.

Popodne eto Joze, ali bez konja, jer su baš taj dan na vršidbi, ali je rekao, da će on sa stvarima sutra doći za nama.

Krenuli smo. Vrijeme odlično. Kamogod se okreneš, sve sami vrhunci, koji se smjelo dižu u plavo nebo.

Put nas vodi kroz gustu šumu po nebrojenim serpentinama. Kasnije iznenada izbijemo na golu visoravan Plasu, i po njoj do malog jezera Crepulje, koje tužno izgleda u onoj kamenoj pustinji. Voda je topla, a iz nje se isto nešto »čuje«. Idući dalje sve se više uspinjemo. Izgled se ništa ne mijenja, samo se sada kadkada nađe po koje sniježište uz stazu.

Već je pao mrak, kad smo došli u kuću pod Vel. Vilincem. Večerali smo i Brezovečki ili »Škot« je odmah zaspao. Morao je imati kolosalne uši, kad je kraj naše pjesme mogao spavati. Pjevali smo sve do pola noći, a onda otišli spavati.

Ujutro smo ustali, izišli pred kuću i čudili se ljestvici panorame, koja nas okružuje. Kao da ni ne znamo, kako smo dospjeli ovamo. Inače danas ne radimo ništa. Onako »ad libitum«. Cijeli dan sjedimo na suncu i dišemo čisti gorski zrak.

Škot i Bumba kuhaju gulaš, a mi drugi sumnjivo gledamo, što će ispasti od tog gulaša. Međutim nam Bumba garantira, da nam se neće ništa dogoditi. Doista nije nam bilo ništa.

Popodne eto Joze i još dvojice seljaka sa stvarima. Mi smo ih odmah pogostili sirom i »špekom«, koji i sami jedemo prezirući sve higijenske obzire.

Malo poslije odlazi Škot i Ceraj u Radavu, jer se idu penjati na Merića stijene. Mi drugi ostajemo cijeli dan u kući. Navečer se kartamo i igramo domino. Horvat i Bumba galame na mene, da varam i da poznam domino tablice otraga kao i sprijeda. Ja se naravno opravdavam, ali izgleda da mi to slabo koristi. Naskoro je pala noć.

Slijedećeg dana (13. VIII.) krenusmo u rano jutro na Pešti-brdo. Pošli smo se penjati. Bumba daje prognozu za današnji dan: dobar ishod ture i lijepo vrijeme. U ostalom on izjavljuje, da je za njega trinaest bio uvijek sretan broj. Prvo je pogodio, jer je tura dobro uspjela, ali se u drugom prevario. Došao je nagli jugo i donio gustu kišu s grmljavinom. Osim toga pili smo sniježnicu, pa je Bumba

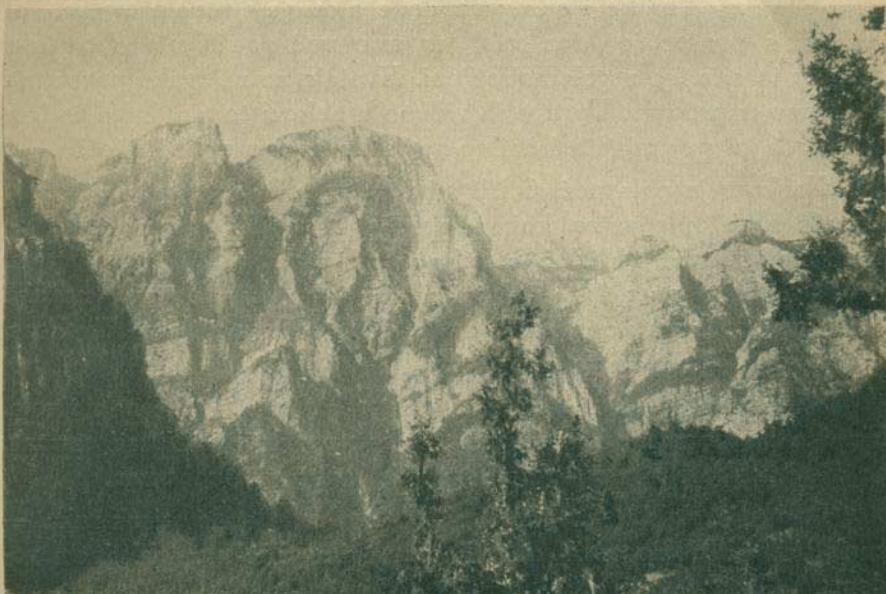

Foto: Plačnik

ČVRSNICA
MERIĆA STIJENE

»opasno« obolio. Čak je i Jozo preuzeo ulogu liječnika. On je naime znao neki izvrsni lijek za zatvaranje i to: sasjeckati suhe smokve i to skuhati. Izgleda, da je to Bumbi pomoglo, ali tek za — tri dana! Umorni i mokri legli smo naskoro spavati. Škot i Ceraj još nisu došli. Vani je padala kiša.

Osvanulo je tmurno jutro. Magle su ovile okolne vrhunce kao kakvim sivim limenim oklopom, a iz Radave dizale se neke sive pare. Lutamo bez cilja po kući, a međutim stalno mislimo na drugove u Merića stijenama, jer ih još uvijek nema. Poslije podne pokazala nam je planina opet svoje lijepo lice. Vrhunci se sjaju na to plom suncu i pričinju se, kao da su se riješili neke more.

Budući da drugova još nema, odosmo Jozo, Horvat i ja da izvršimo svoju drugarsku dužnost. Pošli smo do lovačke kuće pod Pre-

slicom, koja stoji na drugoj strani provalije, nasuprot Merića stijenama.

Merića stijene, u kojima se nalaze drugovi, dižu se iz jezive dubine ponora Radave, kojemu se uopće ne vidi dna, u visinu od 1000 metara.

— »Slavo!« zavič Horvat s ruba provalije.

— »Da!« Kratko i odrezano dođe s druge strane provalije. Val olakšanja prošao je kroz nas, jer smo već pomicali na najgore. Vidimo ih sićune u golemoj stijeni. Hvataju se za svaku pukotinu i polagano napredaju. Upravo ih vidimo u nekom tornju, kako prelaze udesno, i još par minuta i oni su nestali u nekom velikom točilu.

Naskoro je pala noć. Otišli smo na vrh Merića stijena, i tu smo spavali kraj tople vatre, koju je naložio Jozo. Kako im je u stijeni? Nama je kraj vatre hladno, a kako je tek njima na hladnom kamenu i u vrlo skučenom položaju. Noć je bila veoma živa; cvrkut cvrčaka odjekivao je kroz noć. Kadkada je dopro do nas uzdah divokoze, koja je negdje drijemala u kamenju.

Jutro! Izlazi sunce. Krvavo obzorje naviješta dolazak života. Planine se rumene, dok se u dolini još provlači ljubičasti sumrak, da i on naskoro nestane pred svjetlim sunčevim pohodom.

Danas je Velika Gospa. Evo drugova. Drugarski stisak ruku, — znak priznanja! Pogostili smo ih skromnim obrokom i hladnom vodom.

— »Dečki, ovo Vam ne bum zaboravil!« govori Škot pohlepljeno gutajući vodu.

— »Jozo, bi li se ti penjao?«, upitasmo Jozu, koji se već bio jako uplašio za njih dvojicu u stijeni.

— »Nema te sile, koja bi me onamo odvukla!«, odgovori on brzo, kao da se boji, da bi morao, premda je pred par dana rekao, da bi se htio popeti na stijenu Oklanice iznad svog sela, jer da je tamo neka špilja, odakle bi htio vidjeti svoje selo Doljane.

Malo kasnije vraćamo se kući, gdje nas uznemireno čeka Bumba. Još je uvijek bolestan, pa izgleda da Josin lijek nije počeo djelovati. Priča nam, da nije bio osamljen, jer da je dobio posjetu jednog malog puha, koji se je bez straha šetao po kući, kao da Bumbe ni nema. Kasnije smo doznali da su i neke djevojke Hercegovke bile kod njega, što on nije htio reći. Izgleda, da je neobično slab prema Hercegovkama.

Škot i Ceraj slažu runoliste i to vrlo lijepo primjerke, a mi ostali gledamo ispod oka, kako bismo koji ljepši neopaženo umaknuli.

Navečer se kartamo, i Škot iznenada opazi, da ga ja i Ceraj varamo. Nastaje graja i on nastoji da nas izbaci van iz »partije«. Nekako smo se obranili i sve je prošlo u redu. Mislite, da ga nismo varali? Cijelu igru od početka, samo što je on tek na kraju primjetio.

Naskoro je u duhu one »Na Čvrsnici ništa nova« došlo spavanje. Međutim smo u krevetu još dugo govorili o »Nostradamusu« tako, da

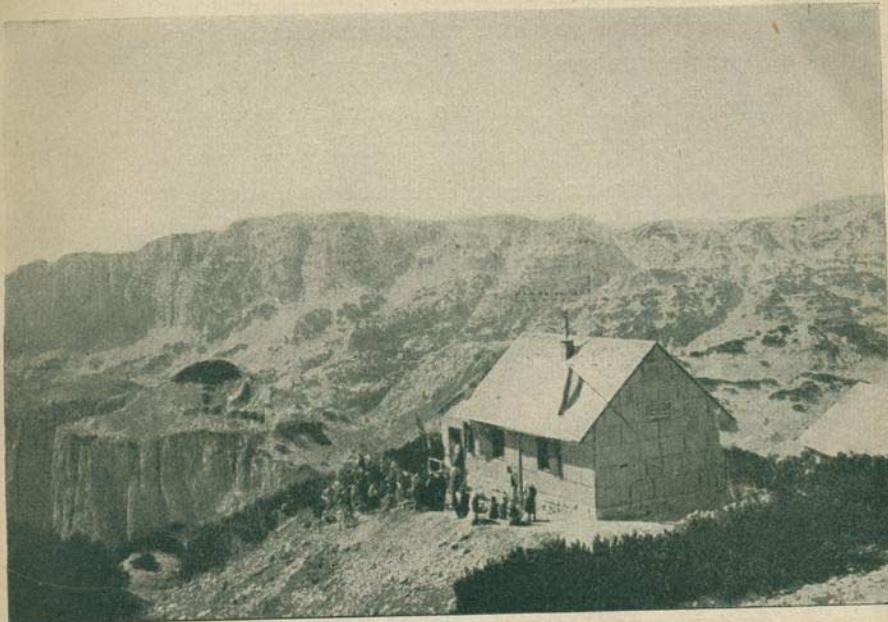

Foto: Plačnik

ČVRSNICA PLANINA
PLANINARSKA KUĆA 1961 m POD V. VILINCEM

se je poslije kod ustajanja uvijek pitalo: »Što određuje za danas Nostradamus?«

Sutradan je bio zajednički pohod Velikog Vilinca, da još bacimo posljednje pozdrave planini i da joj se zahvalimo za one ljepote, kojima je ispunila naše sjećanje. Sutra mi naime odlazimo u Jablanicu. Dugo smo se zadržali na vrhu uživajući na toplom suncu i prekrasnom vidiku, koji je sigurno najljepši na Čvrsnici.

Kasno popodne vratili smo se kući i odmah počeli kuhati objed. Danas je menu: »ajnpren«-juha i »paradajz«-juha. Sve je spremno za odlazak, kad iznenada eto Šaška i Halavanje ili po naški »Pedre«, koji su na naš brzojav krenuli iz Zagreba. Pripovijedaju, da su dobro putovali i da su Dragman i Laszovski u Merića stijenama.

Pedro je naravno odmah razbacao svoje stvari po cijeloj kući tako, da ni sam nije znao, gdje mu je što. Bilo bi šteta, da se njegova

koja stvar izgubi, jer su to same »specijalne« stvari, pa čak i s Monte Rose! Pripovijedaju, kako je u Zagrebu, a mi ih slušamo, kao da smo već bogzna kako dugo odsutni. Već smo se sasvim priučili na taj jednostavni i skromni život u planini. Savršena tišina, toplo visinsko sunce, sve to uljuljava čovjeka u tihu polusan, iz kojega ga prenu kadkada tek koraci drugova ili blejanje koza sa stanova niže kuće. Kao da sve spava na tom vrućem popodnevnom suncu. Vrhunci su zavijeni u prozirnu sučanu maglicu, dok se u daljini tek naziru plavkaste konture udaljenih planina.

Naskoro je pala noć i mi smo krenuli na počinak. Ostajemo još sedam dana, jer su nam to drugovi uredili u Zagrebu.

Ujutro odlaze Šaško, Pedro i Horvat kao »druga pomoćna ekspedicija« prema Marića stijanama. Mi smo drugi pak cijeli dan u kući. Ceraj i ja smo već crni kao Arapi. Samo nam se oči i zubi bijele. Sunce pali kao žeravica. Popodne su došli Plaček i Čagljević, no oni ostaju samo dva dana.

Drugova nema već cijeli dan, no navečer su se javili ispod Pešti brda svjetiljkom. Vjerljivo će tamo spavati. Baciti će par grančica pod koje drvo i zadrijemati, dok ih jutarnja studen ne prene. Tako će proći noć.

Svanulo je divno jutro. Sunce već izrana pali. Plaček, Čagljević i Bumba odlaze na vrh Ploča i Drage Kose, dok se Škot i Ceraj odlaze penjati na Pešti-brdo. Jedini sam ja i Jozo u kući. Oko podne dolaze i drugovi ispod Pešti-brda. Vratili su se umorni i odmah odlaze u spavaonicu, gdje ostaju cijeli dan. Navečer smo se opet sví sakupili. Te večeri došlo je do jedine razmirice među drugovima za vrijeme ovih sedam dana, no i to se sve brzo stišalo.

U rano jutro slijedećeg dana bili smo ja, Dragman i Šaško na vrhu Ploča i Drage Kose. Vratili smo se rano poslije podne opet kući. Šaško se hvalio, da je slikao »Prerijsko Jezero« (Blidinjsko Jezero). U kući je veoma živo. Došli su nam Hercegovci s Peharova Stana u pohode. Tuže se, da im je vuk ugrizao ždrijebe. Škot im tumači upotrebu planinarske karte, a oni kimaju glavom, kao da razumiju. Svi su pokazivali poštovanje prema nama, jer nas je Jozo predstavio kao hrvatske časnike. Poslije smo ih i slikali, a jedan je Škotu nudio čak kilu duhana za jednu fotografiju. Već je pao i mrak, kad su otišli.

Na planini još ostajemo jedan dan. Rano ujutro odlazimo se penjati na Pešti-brdo. Idemo svih devet, pa je to jedan Hercegovac nazvao »angrif«. Penjanje je uspjelo izvanredno dobro, no jaki jugo nas je potjerao rano u kuću. Dragman kuha večeru i to konzerve

gulaša s makaronima, no ispala je neka bezlična masa. Mi smo naravno hvalili ovo jelo, a on se onda uplašio, pa nas molio, nek to ne razglasimo u Zagrebu, jer bi još možda doma morao kuhati...

Puše jaki jugo, koji će sigurno donijeti kišu. Spremamo stvari, jer sutra odlazimo. Kuća izgleda kao košnica. Svaki nešto radi. Šaško pokušava naći žrtvu, kojoj bi pričao svoje današnje uspjehe

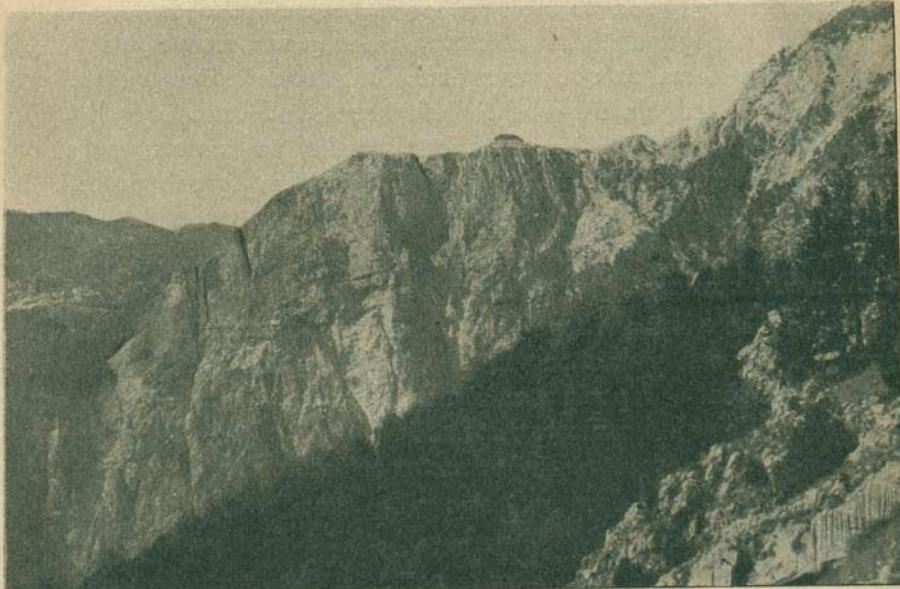

Foto: Plačnik

ČVRSNICA PLANINA
VELIKI KUK SA ŽLJEBA

u stijeni. Škot ga samo sluša onako na pol, a misli bogzna na što. Dragman samo namiguje i dobacuje po koju zgodnu. Jedini je Lászovský marljiv. On neumorno nešto traži i svaki čas nađe po koju Pedrovu stvar. Mi ostali samo gledamo, jer nemamo što raditi. Legli smo rano spavati.

Osvanulo je kišovito jutro, kao što smo i mislili. Magla je zastrla sve okolne vrhunce, a u Radavi vrije kao u kotlu. Ipak smo krenuli. Do Drinjače je išlo dobro, no tamo je počela kiša padati najprije polagano, a onda sve jače. Najposlijje je padala, kao da je netko iskrenuo pun kabao vode nad našim glavama. Na Crepulji smo već gazili dva pedlja duboku vodu. Nepregledni zid vode, u koji se miješao orkanski vjetar, učinio je takovu tamu, da se jedva nekoliko koraka vidjelo pred sobom. U to je počela i strahovita grmljavina tik nad našim glavama. Sve se trese. Grmljavina ozvanja bogzna ko-

liko puta kroz one duboke klance i gudure. Mi smo bili valjda u centru toga nevremena, jer se inače ne može razumjeti, kako je sve to moglo potrajati nesmanjenom žestinom čak puna četiri sata. Teški su to bili časovi! Probijali smo se kroz to nevrijeme mokri i umorni, a da se nismo mogli nigdje zakloniti. Nebom su parale munje, a na usta nam i nehotice dolazilo pitanje: »Kamo ćemo udariti?« Nesvi-jesno stanete i stisnute se kao preplašena životinja i čekate... Golomo olakšanje, kada čujete muklu grmljavine kako ozvanja negdje daleko. I tako puna četiri sata. Kakove nepromočive cipele i kabanic?! Toga nema za ovo nevrijemé. Mlaz vode nošen vjetrom prodirao je kroz odijelo i kabanice kao kroz sito. Tako sve do Jablanice, kamo smo došli kao razbijena vojska, te izazvali smijeh tamošnjih djevojaka. Dakle iz Zagreba po kiši, u Zagreb po kiši. Žalosna analogija!

Cijelo popodne smo se sušili kod g. Melinca, a navečer smo izišli u »ašikovanje«, pa poslije malo i plesali.

O doživljajima članova izići će mnoge savremene brošure kao na pr. djelo velike naučne vrijednosti: »Posebni znaci za raspoznavanje divokoza«, i prekrasna lirska pjesma: »Pauk, Zinetin cvijet vene«. Još je jedno djelo u pripremi i to od Pedre: »O liječenju iši-jasa«, obrađeno po najnovijoj znanstvenoj metodi.

Kasno naveče odputovali smo u Dubrovnik, gdje smo se čestito odmorili i — oprali.

Još iste večeri vratili smo se natrag u Sarajevo, gdje smo ostali radi raznih smetnja pet dana kod H. P. D. »Bjelašnice« i onda se tek vratili u Zagreb nakon ukupno 20 dana boravka.

Boravak na Čvrsnici podpuno je postigao svoju svrhu. Osim odličnog rezultata na polju alpinizma dobro je došao boravak i u svrhu odmora i upoznavanja ljepota Čvrsnice. Još i danas se s užitkom sjećamo onih dana provedenih u kući pod Vel. Vilincem, koja nam je pružila divno mjesto za odmor nakon izvršenih tura po čvrsničkom gorju.

Moto: 'Čarna goro, nikad nijesi sama,
Jal' bez vuka, jali bez hajduka.

Pokraj velike bijede i nevolje, što tare našeg kukavnog seljaka, zadavali su mu i vukovi odvajkada silnih jada. Bosna i Hercegovina sa svojim nepreglednim šumama i prašumama upravo su kao stvorene za kotenje ove gorske zvijeri u velikim množinama. Nije ni čudo, jer i ljeti i zimi nalaze vukovi ovuda obilno hrane. Čim premaljeće grane i trava nikne, istjera se svake godine na planine na stotine hiljada stoke, koja ostaje tu do kasne jeseni. Tada ožive neobičnim životom naše prostrane planine sa svojim bujnim zelenim pašnjacima, po kojima pasu nepregledna stada ovaca i janjadi, koza i goveda, a od vreve razlikežu se po vas dan brda i doline. Uvečer se opet sve smiri i stiša, kao da ni žive duše nema. Ali to se samo tako pričinja. Čim mrak naime pritisne i sve pode na počinak, tada tek počinje život za one, koji se svijetla boje, pa se danju gdjegod zavuku u mračne zakutke i čekaju, dok se smrkne, da onda podu na posao. Tako rade vukovi.

Odmah, čim stoka izade na planinu, okojase se i vukovi, pa su cijelo ljetu strah i trepet čobanima (pastirima), koji moraju vječito biti na oprezu, da im se vuk ne privuče i ne ugrabi koje bravče. Jedina je sreća, što naši planinštaci imaju ogromne vaške (pse), kojih se, kako mi se čini, i sami vukovi boje. Kada su vaške puštene oko tora, ne treba se bojati, da će se vuk tako lako privući stadu ili toru, već jedino ako ih na koji način prevari. Zato naš seljak voli dobru vašku više nego najboljeg vola, a i stopanice (maje) i čobani gledaju i paze vaške i smatraju ih kao neku vrstu ukućana.

Vaške imadu osobit sluh i njuh, te očute vuka iz daljine i počnu lajati i oblijetati oko tora, kao da će sve satrti od ljtine. Ta graja probudi dakako i čobana, te se i on izvuče iz kolibe i zahalače, a tko ima pušku, ispali i po jedan dva hitca. Čim jedan čobanin zahalače, javi se odmah i drugi i treći, pa sve redom iz pojedinih koliba, i za tili su čas svi na nogama i halaču, kao da hoće jedan drugog da nadviče, te sve odjekuje po cijeloj planini. Kad tako odbiju vukove, onda čobani opet polegnu, a samo se vaške još dugo čuju. Ali se i same vaške boje vukova. Kad čobanin progoni vuka, vaška leti za vukom samo dok leti i čobanin, i čim on stane, stane i vaška. Samo ako ima više vašaka, onda progone one vukove i malo dalje.

Obično svi čobani običavaju prije nego što podu na počinak, da izadu pred kolibu i zahalaču; to čine da poplaše vukove, ako su se već negdje u blizini privukli, te da prvi san bar odspavaju mîrno. U prvom snu naime čobanin čvrsto zaspî, pa ne bi može biti niti čuo, ako bi vukovi udarili i na tor. Čobanin rijetko kada prespava jednu noć mirno, a to traje čitavo ljeto.

Ali i zimi nije seljak sasvim siguran od vuka. Ima u nas mnogo krajeva, gdje se stoka i zimi zatvara u obične torove od pletenih ljesa ili parnaka i baskija (letava) i od suhozidine, te i cijelu zimu valja čuvati torove. Gdje ima dosta staja (pojata), da se svo blago stjera pod krov, tu se onda može lakše braniti, samo dakako treba vrata dobro zatvoriti. Dogodi se naime ponekad, da vukovima na teškoj zimi glad prituži, pa onda nasrću u velikim čoporima i na pojedina sela i na pojate u selima, gdje je stoka zatvorena. Tako su jedne godine četiri vuka otvorila jednu pojatu i unišli unutra. Kad su oni unišli u pojatu, vrata su se sama od sebe zatvorila, odakle im dakako nije bilo više izlaza. U pojati je bilo oko trideset do četrdeset brava. Vukovi su odmah stali klati i za tili čas su sve do zadnjeg bravčeta poklali. Nijesu derali brave i meso jeli, tek su se samo krvi napojili, da se nijesu mogli neko vrijeme ni micati. Kad je ujutro došao domaćin, da obade stoku, imao je šta i vidjeti. Stoka je ležala na podu poklata i u krvi plivala, a vukovi se nijesu ni micali od same sitine, već su se ležeći pritažili, kao da su mrtvi. Prestrašeni se i žalosni domaćin vrne brže bolje natrag, zatvori dobro vrata iza sebe, ode do prve oružničke postaje i prijavi događaj. Odmah se digne nekoliko oružnika s puškama, pohite do pojate, te pobiju sva četiri vuka.

Ovo nije jedini slučaj, dogada se ovakva šta vrlo često.

Pričao mi je Ivan Matković iz Đakova, koji je bio prije mnogo godina namješten kao čuvar lova kod sarajevske »Grüne Gilde«, ovaj svoj doživljaj s vukovima u Bosni. On se je jednog dana zaputio da traži kune. »Pošto je zabranjeno bilo pucati (1915.), uzeo sam sa sobom samo tri fišeka, da baš imam za svaki slučaj bar štograd uza se. Jedno pola sata hoda od kuće nabasam oko 9 sati prije podne na jednoj njivi na ogromnu vučicu. Ja sam opalio iz puške i ubijem je prvim hitcem. Može se misliti, kakvo mi je to bilo iznenadenje, kad su se na urlikanje pogodene vučice najdamput pojavila iz obližnjeg grma četiri druga vuka, kao četiri junca. Ja nijesam baš bio vičan vukovima, niti sam ih prije ikada u svome životu viđao niti lovio, pa sam se zaista onda našao u velikoj neprilici i strahu, jer sam puno toga i slušao o vukovima

od ovdašnjeg svijeta, koji zna da priča nevjerljatnih stvari o vukovima: da su ovog ili onog razderali i t. d.«

Sreća je bila, priča nadalje Matković, da je bilo u blizini drvo i ja ne promišljajući puno, pobegnem na drvo. Za jedan čas evo ti sva četiri vuka, baš kao da su pošli za mnom u potjeru, te stanu pod drvo i čučnu, a oči izvalili u mene. Ja sav u strahu potegnem dvocijevku, te sa ona dva preostala fišeka oborim s drveta još dva vuka. Jedan od njih ostane na mjestu mrtav, a drugi zaurliće i odvuciće se dalje. Isto tako i ona dva preostala zdrava vuka pokupe se i zamaknu u šumu. Ja nijesam imao više nijednog fišeka (patrona) uza se, a nijesam se usudivao saći s drveta, jer sam se bojao, da se onaj nije pritajio, što je ležao mrtav pod drvetom. I tako sam ja odsjedio od 9—11 sati na tom drvetu i na cijoj zimi, pomažući i zovući koga bilo u pomoć. Oko 11 sati bio sam se već na pola smrznuo, a pomoći ni odakle. Napokon se ipak nekako usudim, te sadem s drveta, bježeći što sam mogao više, i sretno stignem svojoj kući. Pošto sam se podobro okrijepio i ugrijao, uzmem nekoliko fišeka i uputim se u društvo s još dva-tri seljaka na ono isto mjesto, da pokupimo pobijene zvjerke. Dva smo vuka našli ubrzo, a trećeg nijesmo mogli taj dan nikako naći, bilo se je već počelo smrkavati. Te noći zapane još i velik snijeg i onda pogotovo nijesmo mogli više tražiti. Istom poslije 28 dana, kada je okopnio snijeg, našli smo i trećeg uginulog vuka, koji se dakako dobro očuvao u snijegu, te smo i njega donijeli kući.

Osim propisane tadanje taglije po 20 kruna po komadu dobio sam još 100 kruna za one tri prekrasne kožice i nekoliko kruna od Zemaljskog muzeja, što sam mu ustupio najveći komad za skeletiranje. Ovaj put mi se lov isplatio, priča nadalje Matković, makar malo podnio muke i straha.

Kako se vidi, vuk je u neprestanom dodiru s čovjekom, pa je razumljivo, da se nijedna druga zvijerka nije tako duboko uvriježila u njegovu dušu kao vuk. U pjesmi i priči susrećemo od sve zvjeradi najviše vuka. U pjesmi se obično prikazuju pojedini junaci kao neko strašilo, pa se prispolabljaju s vukom. Tako se na pr. veli u pjesmi »Halil dijeli mejdan s banom Zadraninom»:

Da ti vidiš bana Zadranina,
Kakvi su mu iz vilice brci.
K'o da nosi mrko janje bane,
Mrko janje u zubima vuče!

Ili:

Da ti znadeš mamenoga vuka,
Ljuta vuka Mujova Halila

Turci sa svojim ratobornim četama i vojskama identificirani su često s vukovima.

Ako se u vrijeme ratova pojave vukovi, vele, nadbit će Turci, ako miševi, Hrišćani, a ako lisice, Latini.

Naš narod tvrdo vjeruje, da vuk udara i na čovjeka, i o tome priča nevjerljivih i strahovitih stvari. No kako se čini, te priče stvorila je samo njegova bujna mašta, pa i one idu u carstvo onih naših mnogobrojnih bajki. To stoji, da se naš svijet zaista boji jako vuka, pa na to nadovezuje koješta. U narodu se na pr. veli: »Ne poteži noža na vuka, jer će ti vidjeti srce, pa znati, jesli li se prepao ili ne.«

Kad tko ugleda vuka, otpaše pas i vuče za sobom. Vjeruju, da je to tilsum od vuka i da mu on ne će ništa moći učiniti.

Narod i ovo vjeruje: Ako vuk ugleda prije čovjeka, nego li on vuka, onda mu vuk može oduzeti glas, da ne može ni vikati, niti koga u pomoć zvati.

Ako čobanin, goneći stado u šumu, vidi vuka, treba da on prije obzine vuka nego vuk njega, jer onda vuk ne će moći nauditi ni njemu ni njegovu stadu.

Koliko se je ova životinja uvriježila u dušu našeg naroda, vidi se i po tome, što su već stari Slaveni vjerovali, da zli dusi dolaze preobražajem živih ili mrtvih ljudi. Vjerovanje u vukodlake, koje je toliko rasprostranjeno kod evropskih naroda, slilo se kod Slavena s predočbama o vampirima. Već Herodot (oko 400 pr. Kr.) priča, da se kod Neura u sadašnjoj jugo-zapadnoj Rusiji, obično svatko jedamput u godini za nekoliko dana pretvori u vuka. Kod Slavena se čovjek u vučijem obliku zove vlkodlak, danas vukodlak.

Kako se vidi iz svega toga, samo je strah po snijedi pred ovom zvjerkom. Međutim koliko je do sada poznato, vuk ne navaljuje nikad na čovjeka. Bar do sada nije u nas nikad ni jedan takav slučaj prijavljen vlastima.

Za umirenje ovih strašivica donijet će oву bilješku iz Livna, koju su donijele neke sarajevske novine pod krupnim naslovom: »Vuk liže dijete na očigled roditelja.« Tu se veli: »Mnogi naši, a osobito imućniji seljaci, koji imaju više krupnoga i sitnoga blaga, odavno su sagradili košare u planini zvanoj Krug.

Odmah na proljeće izgone blago na pašu s jednim čobanom do košenja otkosa u planini, kad dolazi u košaru cijela obitelj dotičnoga vlasnika. Tako je obitelj Mate Šeremeta, iz sela Suhače, otišla s najstarijim sinom Matom u košaru zajedno s djecom. Mato Šeremet imade veći otkos, oko tri kilometra daleko od košare i to kod šume »Blagodija«, u glamočkom kotaru. Mato Šeremet Matin ima jedno muško dijete, Srećka. Dijete je otišlo od kuće u namjeri

da ode ocu, koji je kosio. To je bilo baš onaj dan, kada je bilo najveće nevrijeme i kad je stradao na Velebitu putnički avion. Otac se je na večer povratio kući bez malog Srećka, pa kad je supruga Matina rekla mužu, da je mali Srećko otisao k njemu, otac se je odmah vratio da traži dijete, a mati na drugu stranu, oboje po šumi. Lutali su skoro cijelu noć po onom strašnom nevremenu, ali djetetu nigdje ni traga. Ujutro, kad je svanulo, nastavili su sa traženjem, ali su odjednom ugledali strašan prizor. Dijete je ležalo, a vuk ga je lizao. Bojeći se, da je dijete mrtvo, potrcali su oboje prama vuku, ali dijete je gledalo smijući se i govoreci ocu: »Tata, vidi, pas me liže odavna.« Pogledali su dijete, te su ustanovili, da je samo od krupe, koja je dugo u noći padala, izudarano po licu i rukama. Mali Srećko noćio je cijelu noć na onom strašnom nevremenu bez pokrivača usred šume kod vukova, a da je ipak ostao živ i zdrav.

Ova priča podsjeća donekle na onu o Romulu i Remu.

Istina, bilo je slučajeva i to vrlo često, da je vuk pobijesnio, te ugrizao čovjeka. Sjećam se, da je prije nekoliko godina donesen u sarajevsku bolnicu jedan seljak iz rogatičkog kotara, kojega je bio bijesan vuk užasno osakatio, te je na koncu i podlegao ranama.

Međutim nije nemoguće, da izgladnjeli vukovi navale napokon i na čovjeka, ali to im u nas ne treba, kad mogu posvuda lako i bez opasnosti naći dovoljno druge hrane.

Zanimljivo je, kako se u nas liječi, kad ugrize mamen (bijesan) vuk. Liječenje se preduzima odmah i to na taj način, da se vuk, ako je to moguće, ubije i rasiječe na dvije polovine, te se ugriženi čovjek ili ugrizena životinja natjera da prođe između tih polovina. Ovo, pa i razni zapisi, ne pomažu ništa, i malo koji da ozdravi, osobito ako ga još ujede prvoštenac.

Predaleko bi nas odvelo, kad bismo mi nabrojili sve one besmislene враčarije i gatke o vuku, u koje naš narod čvrsto vjeruje. Nije se čuditi, na to ga je natjerala bijeda i nevolja. Vuk je toliko užižao narod, pa u mnogim krajevima vjeruju, da vuka ne valja nikad tako ni spomenuti u ovçama, u toru, u kolibi, u kući i t. d. nego kad se već o njemu govori, treba reći »onaj iz gore.« Sasvim je drugačije stalo s našim najpoznatijim planinšćacima iz Podveležja iznad Mostara, za koje se može reći, da su pravi nomadski pastiri. Oni izgone svoju stoku na Visočicu i Bjelašnicu. Kad se njih upita štogod o vuku, oni šale ne prestaju s raznim pričama i doživljajima s vukovima, makar to i čitavu noć trajalo.

Po narodnom mišljenju vuk može biti i koristan. Osobito on dobro dođe našim враčarima u narodnom ljekarstvu. Da u porodici, kojoj je pomrlo više djece, očuvaju novorođenče, provuku ga

tri puta kroz učinjenu zijev kurjaka, s kojega su napola živa, ogulili kožu. Na drugim mjestima provlače novorođenčad samo kroz vučije čeljusti. Ovo, vele, da je dobro protiv činilica, jer ako tko ne može pothraniti dijete, drže, da je nekakva duša sihir (učin) učinila.

Na koncu ovog dijela spomenut će još i to, da mi ovu zvijerku počesto nalazimo u bosanskoj sredovječnoj heraldici. Kod Zabrdja, u dolini rijeke Lepenice (kotar Fojnica), na pr., nalazi se u tamošnjem katoličkom groblju jedna omanja sredovječna nekropolja, u kojoj se napose ističe jedan poveći spomenik (stećak), poput sarkofaga.

U pročelju isklesan je okrugli luk, a usred njega grb: vučija glava, a niže nje štit.

Ima još i drugih spomenika iz srednjeg vijeka s obiteljskim grbom u obliku vuka, kao na pr. nišan (muslimanski nadgrobni spomenik) Mahmuta Brankovića i drugi.

Spomenuli smo, koliko naš narod trpi od ove napasti. To je sasvim razumljivo, kad se zna, koliko se ta zvjerka pomnaža. Vučica okoti obično u svibnju devetero štenadi. Za svoju logu traži ona suhe i dobro zaklonjene šupljine u kršu ili u gustom grmlju. Prvih nekoliko tjedana sišu vučad, ali čim malo poodrastu i zubalo im se razvije, traži već i štenad kruću hranu, meso, koje im stari donose sa svojih zajedničkih podhvata za plijenom. Doskora vode stari već i svoju štenad u lov.

Vukovi počine štete i danas još kao i prije, a u nekojim zabitnjim krajevima još i više. Oni i danas mnogo zadaju brige i vlasti i težaku, a ipak se ne poduzima mnogo oko njihova tamanjenja. Da ipak makar donekle prikažem štetu, koju vukovi počine našem svijetu gotovo svake godine, poslužit će se makar jednom starijom statistikom. Po jednom službenom iskazu iz godine 1913. poklali su vukovi te godine u Bosni i Hercegovini 232 konja, 337 glava govedi, 7.239 ovaca i koza i 243 svinje, u ukupnoj težini od prilike oko 193.000 kg i u tadanjoj vrijednosti od nekih 210.000 kruna, što bi u današnjoj vrijednosti izrašalo oko dva-tri milijuna kuna.

Ovo su zaista strašni brojevi. Treba i to znati, da mnogo štete nije uopće ni prijavljeno.

Napomenut će još i to, da su vukovi neke godine u Busovači u neposrednoj blizini lovačke kuće na Tisovcu za nedjelju dana zaklali 27 komada srna. Kako se vidi, vukovi nanose neizmjerne štete i našem lovstvu.

Iste je godine utamanjeno u Bosni i Hercegovini 208 vukova, i to 99 komada mlade štenadi uništeno je još na logi, 61 komad je

ubijen ili uhvaćen u gvožđa ili na koji drugi način, a 48 ih je otrovano.

Vrlo su vješti naši seljaci u traženju vučijih legla. Vukovi se najradije zavlače u gustinu (gusto grmlje) i tamo kote. Čovjek se ne bi nikad dosjetio, da ima negdje u blizini leglo, kad ne bi bilo onih velikih zelenih muha, koje obično padaju na strvine. Začudo čitava jata tih muha oblijeću takva mjesta, gdje se nalaze vučad i po tome seljaci nađu logu i utamane vučad. Ali i vuk je lukav i vrlo oprezna zvjerka te čim zapazi, da mu podmladak previše uznemiruju muhe, odmah vučad premješta na drugo mjesto; to često ponavlja i po nekoliko puta, naročito dok još štenad nije progledala.

U prijašnja vremena bilo je može biti mnogo manje vukova i to iz jednostavnog razloga, što je do pred austrijsku okupaciju imao svaki bilo kakvu pušku. Gdje bi se vukovi okojasili, diglo bi se čitavo selo u hajku i gonili ih. Ali otkako je oduzeto oružje, od tada se nakotilo mnogo više ove zvjerke.

Osim puške imala je gotovo svaka kuća po jedna ili po dvoja velika gvožđa za hvatanje vukova i druge zvjeradi. Zvierke, koje bi uhvatili u gvožđa, dotukli bi seljaci kocem ili sjekirom.

Koliko su svijetu dodijali vukovi, najbolje ćemo vidjeti iz priče o narodnom судu vuku.

U jednoj bosanskoj planini nalazilo se jedno jedinc vrelo, na koje su čobani dogonili svoju stoku s okolišnjih pašnjaka, da je napoe. Kad bi oni dotjerali svoju stoku na vrelo, često bi se zalijetao jedan vuk u stada, ugrabio bi jedno bravče ili janje, zaklao ga i poeo. Dodijalo to seljacima i oni se dogovore da zapnu vučja gvožđa na onoj stazi, kojom je vuk uvjek nasrtao na stoku. Oni donesu gvožđa, iskopaju jamu i zapnu gvožđa, pokriju ih granjem (kamufliraju, kako se danas veli) da ih vuk ne spazi. Nijesu to bila jednostavna gvožđa, nego su na njima na sindžirima (lancima) bile pričvršćene i dvije čendče (kandže, kuke). Kad ne bi bilo ovih kandži i vuk se uhvatio u obična gvožđa, on bi ih sa sobom odvukao i na koncu bi se iz njih oslobođio makar i pod cijenu, da si sam odgrize onu nogu, koja se uhvatila u gvožđa. Ovako s kandžama na gvožđima ne može daleko otići, jer kandže zapnu za koje bilo stablo i čobani ga dostignu i umlate. Ovaj put su čobani uhvatili vuka i svezali ga u konope i svezana odveli u selo i za šljivu u bašci povezali. Cijelo se selo iskupilo da sudi jednom šepavom vuku, koji im je toliko brava poklao. Kako je koji dolazio, svaki je mlatio vuka, kako se veli, kao vola u kupusu, za zaklane brave »evo ti za moje janje, drugi opet »evo ti za moje dvije ovce« i t. d. i za nekoliko minuta umlatili su jadnog vuka i osvetili svoje zaklane brave. Koji ga nijesu

još živa zatekli, mlatili su ga i mrtva. Dakako da im je svima odla-nulo i odslije su bez straha gonili stoku na pojšte.

Tko nije imao puške ni gvožđa, pomagao se je na drugi način. Jako je zanimljiva na pr. sprava za hvatanje vukova, takozvani »kotar«. To je bio valjda najobičniji, a i najstariji način hvatanja vukova u stara vremena, naročito dok još nije bilo pušaka, a i do nedavno se još mnogo hvatalo u kotareve. Dapače je i sama prijašnja okupatorska vlast preporučivala taj način lova i izdala upute, kako se imaju praviti »kotarevi« ili »ograde«.

Naš je seljak pleo ovako kotareve. Ponajprije se cplete mali okrugao kotar, od prilike jedan do jedan i pô metra visok i širine, kako može u nj stati janje ili jare, te se na njeg navali težak kamen (ploča) ili se odozgo preplete prućem. Deblji kraj pruća zašilji se oštroski i upliće tako unaokolo, da svi šiljci budu naizvan i u jednom pravcu skrenuti. Iza toga se plete unaokolo prvog kotara nešto veći kotar, razmaknut jedan od drugoga tako daleko, da može vuk između njih proći. Debeli se oštroski kraj pruća okreće u cvog kotara unutra i u istom pravcu kao i kod unutarnjeg malog kotara. Na vanjskom kotaru opletu se vrata, koja se unutra u hodnik otvaraju i koja se mogu iznutara lako zatvoriti i opet sama od sebe otvoriti.

U srednji se kotar zatvori živo janje ili jare, kojeg dakako dreka stoji, i ako ima samo gdjegod u blizini vuk, taj će stalno tamu doći. Vuk je previše mudar i ne će odmah ući, već neprestano i oprezno obilazi i ogleda oko kotara, a katkad i zaviri na vrata. Na koncu se ipak prevari i uniđe u kotar. Šiljci mu nimalo ne smetaju ići naprijed unaokolo između kotareva, jer su okrenuti u onom pravcu, kako on ide, a krajevi se ostave malo podulji, da se ugibaju kada vuk naljegne; ali zato ne može natrag, jer čim vuk samo malo vrcne natrag, bocnu ga oni šiljci. Ne preostaje drugo već ići unaokolo ili se pritajiti i nikud ne micati. Hodajući unaokolo tom ograđenom stazom dospije on napokon i do vrata, koja se lako pritvore, te vuk prođe mimo njih i opet zapane među šiljke, a vrata se opet za njim sama zatvore. Ovo je radi toga udešeno tako, da može eventualno još koji vuk uljeći za onim prvim.

Najjednostavniji je kotar onaj, što se pravi na Glasincu, kotar Rogatica. Do kotara, u kojem je janje ili jare zatvoreno, napravi se hodnik s početka tako širok, da može u nj vuk ući, ali se prema kotaru sve više suzuje i na koncu se tako suzi, da vuk ne može prodrijeti unutra do janjeta. U hodniku su isto tako šiljci, koji su također tako okrenuti, da zvjerki ne smetaju naprijed ići, dok se ne zaglavi te ne može ni naprijed niti natrag.

Tako uhvaćen vuk čeka, dok ne dođu ljudi i dok ga ne umlate koljem ili sjekirama.

Ovaj se način lova na vukove upotrebljuje obično zimi i na velikoj studeni, kada je vuk prisiljen da traži hrane ma gdje bilo.

Još ima jedan način primitivnog lova na vukove, kojim se naš seljak služi, to su »jame« ili »rupe«. U jame se lovilo tako, da bi se na stazama ili prijemetima, kuda vuci obično prolaze, iskopale 2—3 m duboke i povelike jame, koje se odozgo prekriju granjem, te bi vukovi pri prolazu popadali u jame. Pričali su mi seljaci, da je bilo slučajeva, gdje su u jednu takvu jamu ulovili najedamput tri do četiri vuka.

Trovanje vukova bilo bi svakako najpouzdanije sredstvo za njihovo tamanjenje. Ovo se je za prijašnje uprave mnogo prakticiralo. Ali je začudo bio vrlo malen broj otrovom utamanjenih vukova prema broju službenika, kojima je bilo povjerenje trovanje i u kojem je poslu sudjelovalo oko 700 organa za čuvanje šuma. Gotovo je sav spomenuti uspjeh postiglo samo nekoliko ambicioznih organa u kotarevima Jajcu, Glamoču, Fojnici i Ključu, dok ogromna većina namještenika u drugim kotarevima nije baš ništa učinila. Trovanje je bez sumnje najuspješnije sredstvo za tamanjenje vukova, ali za taj posao treba imati valjano i pouzdano šumsko osoblje. Intenzivnim radom oko tamanjenja vukova mogli bismo za nekoliko godina potpuno utamaniti ovu zvjerku i oslobođiti našeg težaka ovog suvišnog nameta u životu, pa bi i on brzo zaboravio na ovu bijedu. U donjoj Hercegovini nema danas više toliko vukova, kao što ih je nekoć bilo, dok su ovi krajevi bili prekriveni gustim šumama. Ipak narod i danas još strahuje od ovog zakletog neprijatelja svoga blaga, pa ako koji zaluta ili ga teška zima i glad stjera u humnije krajeve, te ga tkogod ubije ili uhvati u gvožđa, onda se taj događaj slavi kao veliko veselje, i to ne samo u bližoj nego i u daljoj okolini. Dotični lovac odere kožu s vuka, premetne je preko ramena i ide od sela do sela i pokazuje vuka. Nema kuće, koja mu ne će dati ma što bilo. Tako je pred nekoliko godina ubio knez Jure Glomuzina iz sela Čalića kod Hamzića, kotar Mostar, tri vuka. On je obilazio s tim kožama stolački, mostarski i ljubuški kotar. Vjerodostojni očeviđci tvrde, da je Glomuzna na taj način skupio oko 40.000 dinara što u novcu što u stvarima. To prošenje ne smatra se nimalo sramotnim djelom, nego je to samo dika i ponos za dotičnoga lovca.

KLEKU

Z. CERAJ (Zagreb)

Tiha ljetna noć —
Zvijezde nebom trepere,
Sparina sa zemlje se diže,
A ja korak po korak
Silueti dolazim bliže.

Jutro polako se rađa,
Život se u šumi budi,
Sva bića prekidaju san,
Granulo je žarko sunce,
Svanuo je novi, bolji dan.

Ta silueta, što me privlači,
Opisana u bajki i priči,
Tisuć ljeta već tude stoji,
Ponosna, što je na hrvatskoj grudi.
I čeka na posjet koji.

A kad se smirih gore na vrhu, —
Iznad mene plavo nebo,
Naokolo bregovi i šume bujne,
U dolini bistra Dobra teče, —
Srce mi ovako reče:

Ideali ti planinskog života
Ispunjuju se ovdje na Kleku,
Tvoja volja nek nikud dalje ne luta
Nego dođi ovamo
Još mnogo, mnogo puta.

Ispjevano prigodom Drugog penjačkog uspona preko jugo-istočne stijene Kleka.
Smjer jugo-istočne glave. U ljetu 1941.

DRUŠTVENE VIJESTI

ODLUKA VODE ŠPORTA

Državni voda tjelesnog odgoja i športa g. Miško Zebić stvorio je ovu odluku:

Imenujem povjerenikom »Hrvatskog planinarskog društva« Nezavisne Države Hrvatske Slav. Prevedanu prvim zamjenikom povjeren. Zvonka Hohnjeca, drugim zamjen. povj. N. Matijevića a članovima savjetodavnog odbora Slavka Brezovečki, Petra Došeka, Ivana Galija, Vilima Ivaniša, Zvonka Jungwirtha, Zvonka Kržića, Slavka Lipovšćaka, Nikolu Pošćića, Josipa Vučaka, Rudolfa Žingerlina.

Time ujedno stavljam izvan snage svoju odluku od 6. II. 42. br. 159 P. Š. 42.

ALPINISTIČKA SEKCIJA

S dolaskom snijega oživio je i rad u alpinističkoj sekciji. Drugovi marljivo uče i vježbaju, nastojeći da postignu što veće znanje i spremu u tom lijepom športu. Gotovo svake nedjelje, a nekoji čak i radnim danom odlaze na Sljeme ili u Samoborsko Gorje, gdje posvećuju sve svoje slobodne časove skijanju.

U sekcijskim prostorijama vladala je u zadnje vrijeme neka napeta atmosfera. To je bilo zbog toga, što je za dan 12. veljače zakazan glavni go-

dišnji sastanak, a taj je dan uviјek držao članove u nekoj uzbudenosti. Bože moj! Svaki misli, da je baš on stvoren, da popuni koje odborničko mjesto, dok naprotiv oni »stari« drže, da su oni još sposobni vršiti sekcijske dužnosti.

Tajnik II. je neprestano na mukama, jer mu drugovi neprestano dolaze kupovati izvještaje, na kojima se ispunjavaju usponi za dotičnu godinu. Sad se je u zadnje vrijeme počeo izgovarati, da tobože »ne nosi sa sobom svaki dan ključeve od ormara«.

U zadnje vrijeme vidimo malo više i našeg pročelnika, jer je sada i on zaposlen.

Tehnički referent imade također u zadnje vrijeme dosta posla, jer mora ubrati od drugova novce, koje drugovi duguju još od kolovoza, kad su bili na izletu na Čvrsnici. Prilično lijepa poхvala!

Ostali odbornici također sreduju materijal svojih »resora«, jer za godišnji sastanak mora biti sve spremno i sredeno.

Ostali članovi, mislim »obični«, također svršavaju svoje članske dužnosti, a svi se zajedno mogu vidjeti u pondjeljak ili četvrtak, kako raspravljaju i razgovaraju u — hladnoj odborskoj sobi.

Još je uviјek otvoreno pitanje, tko će ove godine dobiti »kvalifikaciju« za izvršujućeg člana, pa se i o toj stvari raspravlja na zadnjim sjednicama, koje se sada drže redovito svakog tjedna.

K. Mihaljević

ALPINISTIČKI ODSJEK H. P. D. ZAGREB

Dne 12. II. 1942. održan je redoviti glavni godišnji sastanak u društvenim prostorijama, kojemu je prisustvovalo 25 članova.

Sastanak je otvorio pročelnik M. Dragman, koji je pozdravio sve prisutne članove, povjerenika H. P. D. g. Weilera te izaslanika Matice g. Gla-

d. Nadalje je zamolio drugove za složan rad i međusobno razumijevanje. Za ovjerovitelje zapisnika izabrani su članovi Velimir Neferović i Josip Plaček, a onda se prešlo na referat tajnika I. Bumbe, koji je prikazao cijeli prošlogodišnji rad na polju alpinizma, a i na polju administracije, koja je bila također živa i uspješna. Alpinistički odsjek je izradio i načrt za Planinarsku školu, koja se međutim nije održala radi izvanrednih prilika. Odsjek broji ukupno 38 članova.

Tajnik II. E. Laszovski nadalje referira o usponima članova odsjeka. Prošle godine izvršeno je ukupno 110 uspona, i to 60 ljetnih, 10 zimskih, 23 penjačka, od 17 prvenstvenih. Broj uspona pokazuje napredak prema prošloj godini, premda su ove godine bile prilike neusporedivo teže. Usprkos velikog broja uspona, nije se dogodila niti jedna nesreća ili nezgoda. Usponi su se vršili isključivo na Kleku i na Čvrsnici.

Slijedi referat knjižničara D. Pužara, koji prikazuje veliko zanimanje članova za našu skromnu ali biranu knjižnicu. Osim knjiga, kojih imade 39, posjeduje knjižnica velik broj kaširanih karata i 307 diapositiva za predavanja. Knjižnica se uvećala tokom godine za jednu knjigu.

Blagajnik Z. Ceraj izvješće o imovinskom stanju odsjeka. Prošlogodišnji promet iznosi ukupno 26.600 kuna, te iz toga vidimo, da je bio mnogo življiji od prijašnjih godina. Likvidirana je štedna zadruga, a njezinu je imovinu preuzela blagajna odsjeka.

Referat oružara D. Belačića je izostao, jer je on već dugo odsutan. Slijedi referat tehničkog referenta S. Brezovečkog u kojem je on prikazao plodan rad članova odsjeka. Među ostalim ističe izvrsno uspjeli izlet na Čvrsnicu u južnoj Hrvatskoj, koja je dala izvrsne rezultate. Prošlogodišnji kvalificirani članovi zadržali su kvalifikacije za izvršujuće članove, dok su za g. 1942. stekli pravo nošenja znaka petorica članova, i to: I. Bum-

ba, M. Dragman, E. Laszovski, K. Mihaljević i F. Šaško radi svojeg marljivog rada. Kako vidimo, postignuće znaka vezano je uz teške uvjete, te su do danas samo desetorica posjednici ovoga znaka. Drugu D. Horvatu podijeljeno je pravo doživotnog nošenja znaka radi velikog broja uspona.

Nadzorni se je odbor pohvalno izrazio o prošlogodišnjem radu, a na to je predložena razrješnica, koja je prihvaćena.

Novi je odbor izabran pod vodstvom pročelnika M. Dragmana i odbora u koji su ušli: I. Bumba, E. Laszovski, S. Brezovečki, Z. Ceraj, D. Pužar, D. Horvat, K. Mihaljević i D. Belačić.

Kako vidimo odbor Alpinističkog odsjeka sastavljen je od njegovih najboljih snaga, te će prema tome biti i rad Alpinističkog odsjeka svakako uspješan.

U eventualijama je predloženo, da se članovima M. Dragmanu i S. Brezovečkom podijeli doživotno pravo nošenja znaka, radi naročitih zasluga za naš alpinizam, što se jednoglasno prihvata. Nadalje se raspravljalo o nadopunni pravila u pogledu kvalifikacija, te o povišenju članarine, što su članovi svojim pristankom odobrili.

Pročelnik M. Dragman je predložio, da se državnom vodi za tjelesni odgoj i šport g. Mišku Žebiću pošalje pozdrav, a na to je pozdravio povjerenika i prisutne članove, te u 22.30 sati završio sastanak.

Na sjednici upravno godbora dne 16. II. 1942. podijeljene su dužnosti među odbornicima kako slijedi:

Pročelnik: Marijan Dragman,
Tajnik I.: Ivan Bumba,

Tajnik II.: Emil Laszovski.

Tehn. referent: Slavko Brezovečki,

Blagajnik: Zdravko Ceraj,

Oružar: Krešimir Mihaljević,

Knjižničar: Dragutin Pužar,

Odbornici: Dragutin Horvat i

Dragutin Belačić.

Mihaljević

**IZ OMLADINSKOG ODSJEKA
HRVATSKOG PLANINARSKOG
DRUŠTVA, ZAGREB**

Dana 27. siječnja 1942. potvrđen je od Središnjice H. P. D. Zagreb novi odbor Omladinskog odsjeka, kako glasi:

Pročelnik: Josip Plaček, Zamjenik pročelnika: Franjo Kumer, Tajnik: Željko Strossmayer, Blagajnik: Ivan Mesarić, Oružar i izletni izvjestitelj: Vladimir Andrašević, Glazbeni izvjestitelj: Kazimir Tršan, Odbornik: Vladimir Brajša.

Novi je odbor preuzeo odmah vodstvo odsjeka u svoje ruke, te je nastavio rad s istom voljom kao i prošli odbor. Tako je novi odbor priredio tradicionalnu utrku za prvenstvo Omladinskog odsjeka u skijanju, koje je održano dne 15. II. 1942. na Sljemenu. Uzeta je pruga, kao i uvijek do sada, Piramida — Rauchova lugarnica. Vozilo se za prelazni pokal, koji je darovao drug Stjepan Žulić. Da se trajno osvoji taj pokal, bilo je potrebno osvojiti ga dva puta zaredom ili tri puta na preskok.

Naslov prvaka osvojio je ove godine drug Zdravko Ceraj, koji je time drugi put zaredom osvojio naslov prvaka O. O.-a, pa je pokal prešao u njegov trajan posjed. Drugo i treće mjesto osvojili su drugovi Željko Strossmayer i Franjo Šaško. Prva tri mesta dobila su ukusne plakete, koje su podijeljene na sastanku Omladinskog odsjeka dne 24. II. o. g.

Kako su sva planinarska društva raspuštena i spojena u Hrvatsko planinarsko društvo Zagreb, dobio je i Omladinski odsjek mnogo novih članova. Unatoč toga mnogi još ne znaju, da postoji Omladinski odsjek, pa se svi ti pozivaju, da se upišu u isti. Član O. O.-a može biti svaki član H. P. D. Zagreb, koji je navršio 10.-u god., a nije prešao 21-u. Prijave se primaju svaki dan do 20 sati kod tajnika O. O.-a. Redoviti članski sastanci održavaju se

svakog utorka u 20 sati u društvenim prostorijama, Jurišićeva ul. 3 II.

Z. S.

NA POVRATKU U ZAGREB...

Vratili smo se s Čvrsnice, gdje smo proboravili oko 10 dana. U rano jutro stigmo u Sarajevo, i sa svojim vrećama, punim tehničkog pribora, zauvastivimo promet.

Postigli smo već zamjernu vještinu u nošenju tih vreća. Svaki za jedan ugao i već je sve spremno za vlak ili za garderobu.

Dana 23. VIII. mislili smo razgledati Sarajevo, jer je na večer trebalo putovati u Zagreb. Gotovo cijelo prije podne lutasmo po čaršiji, i gledasmo, što da kupimo za uspomenu. Drago je kupio neku srebrnu (?) zdjelicu, a Bumba robove. Trgovac je tvrdio, da su od divokozne. Možda i jesu! (Sad je bar siguran protiv drugih rogova).

Na večer smo skoro zakasnili na vlak, jer je škot došao 5 minuta pred polazak. Mi smo naravno zagalamili na njega, no kad nam je pokazao 200 Kn, što je negdje »nažica«, odmah smo zašutjeli. Treba znati, da smo bili bez ijedne banice!

U vlaku smo se pogostili kruhom i marmeladom, koja nam je još jedina ostala s Čvršnice.

Vlak je međutim stigao samo do Zavidovića, jer je dalje bila pruga razrušena. Cijelu noć je vlak stajao na toj postaji, i onda smo se ujutro opet vratili u Sarajevo. Već smo bili jako umorni od toga vozikanja, tako da smo svi spavali, te nismo ni opazili, da smo već u Sarajevu.

Izašli smo iz toga vlaka, i odmah se prebacili u susjedni, koji je odmah krenuo prema Brodu.

No ovaj put nismo došli više ni do Zavidovića, već samo do Zenice, a Pauk, Emil i Marijan do žepča. To je bio mali rat živaca. Naskoro se opet vlak vratio u Sarajevo. U Zenici smo se opet svi sastali. Poslije Jablanice tu smo vidjeli najljepše žene. Tako je barem

Bumba tvrdio, a on to valjda zna, kad je već cijelo prije podne u Zenici. Po podne smo se kupali u rijeci Bosni, a onda smo spavali u nekom šikarju. Kao u davnoj prošlosti sjećamo se međog kreveta.

Navečer smo se opet vratili u Sarajevo, a ostatak noći proveli smo u čekaonici, odakle nas je konobar istjerao već u 5 sati.

U vlaku nas već poznaju svi željezničari. Samo otvore vrata od odjela i začuđeno pitaju: »Opet vas devet?« — »Da,« odgovaramo jednoglasno. — »Zbogom«, i to je sve. Više nas nitko ništa ne pita. Vozimo se stalno u drugoj klasi, i to je svejedno, kao da se vozimo u četvrtoj.

Tako je isto i na stanicu Sarajevo. »Opet ste tu?«, čujemo sa svih strana, kako nas ispituju. Sa željezničarom u rušnici postupamo kao s ocem. Svoje stvari neprestano otvaramo i zatvaramo, nosimo i vraćamo.

Sad više ne idemo iz Sarajeva, sve dok vlak ne bude vozio sve do Broda. Već spavamo hodajući.

Tako smo htjeli malo prodrijemati na klupi u parku, ali u to je došao čuvareš batinom i počeo nas buditi, govoreći da se tu samo sjedi, a ne spava. Imamo utisak, kao da smo »besprizorni«.

Posudili smo novaca od »Bjelašnice« (samo ne znam, da li smo ih već vratili), i sada redovito jedemo tri puta na dan. Ujutro kod »Zdravljaka«, u podne u aščinici, a navečer kod »Gurmanna«. Imamo otvoreni kredit, i svaki dobiva dnevno 50 Kn.

Spavamo na stolovima u »Bjelašnici«. Pod nama je goli stol, pod glavom uvezano godište »Svijeta«, a na noge rasireni album društva »Romanije«.

Molili smo »Napredak«, da spavamo u njegovu Domu, no rekli su nam, da smo im — sumnjivi.

Škot nas je naime zastupao. Bolje nismo ni mogli proći!

Već je 26. VIII. a vlak još ne vozi. U Sarajevu nam je već dosadno. Danas idemo u muzej, i tako nam prolazi pri-

je podne. Po podne se kupamo na Mljački, a navečer po starome — spavanje na stolovima! Kao pjesma iz raja zvuči pričanje o mekom krevetu i o jastucima. U nama već škripe kosti, kao u vreći.

Sutradan (27. VIII.) otišli smo poslije podne na Trebević, i to u prvu planinarsku kuću (1030 m.)

Te smo večeri prvi puta nakon 6 dana spavali na krevetima. Spavali smo dva i dva, samo je deveti imao spavati sam. Sad je nastala galama, tko će to biti. Pedro je naravno nastojao, da to bude on, no mi smo ga »eliminirali«. Te noći smo spavali kao zaklani, a da se nijedan nije ni pomakao.

Ujutro (28. VIII.) je došla vijest, da vlak vozi.

Pauk je već dan prije čuo od pekaра, da je došla »germa« iz Doboja, i da prema tome već vlak vozi. Poslije bi-

smo uvijek rekli, kad bi Pauk što doznao: »To sigurno javlja agencija »Germa«...«

Spremili smo sve stvari i poslije podne osvanuli kompletni na kolodvoru. Kao poznate osobe pustili su nas prve u vlak, da izaberemo bolja mjesta. Možda već žele, da već jedanput otputujemo.

Vlak je sretno došao sve do Maglaja, gdje smo morali čekati jutro. Drugovi su već vikali: »Do videnja u Sarajevu!«

No ujutro je vlak ipak »odmaglio«, ali ne u Sarajevo, već u Brod. Ipak se krećemo! Prije podne smo već bez smetnja stigli u Sl. Brod, a onda prešli na brzi vlak.

I konačno nakon 20 dana izbjivanja dne 29. VIII. već predvečer, stigosmo u Zagrebu, dočekani začuđenim pogledima Zagrebčana.

Član devetorice

R A Z N E V I J E S T I

BUGARSKI PLANINARI I MI

Bratski »Bugarski turističeski savez« u Sofiji posvetio je 7.-8. broj svoga glasila »Bulgarski turist« bugarskoj, u umjetnoj književnosti i u narodnoj pjesmi opjevanoj, planini Pirin. Baš u vrijeme, kada se je u Sofiji održavao promičbeni »Hrvatski tjedan«, zamolili su bugarski planinari suradnika »Hrvatskog planinara«, našega poslanika i opunomoćenog ministra u Sofiji g. dra Vladimira Židovca, da napiše tom prilikom jedan članak. Kako je g. dr. Židovec nekako u isto vrijeme napisao za 9.—10. broj »Hrvatskog planinara« lijepi, značajni i zanimljivi članak »Pirin — bugarski Velebit«, predao ga je, da se u prijevodu donese u »Bulgarskom turistu«. Tako je članak dra Židovca otisnut na početku svečanoga spomen-broja pod naslovom: »Vašijat Pirin« (Vaš Pirin). Članak je popraćen bilješkom:

Ovaj je članak napisao ugledni planinar, hrvatski opunomoćeni ministar u Sofiji dr. Židovec istovremeno za »Bulgarski turist« i za »Hrvatski planinar«. U potonjem listu je izšao pod naslovom: Pirin — bugarski Velebit. Članak g. dra Židovca popraćen je sa četiri slike, snimljene u Pirin-planini, a donijeta je i slika spomenice s natpisom: Uspomena na posjet hrvatskim planinara u bugarske planine od 5. do 20. VIII. 1909. prigodom 40-godišnjice proslave Sofijskog doma Bugarskog Turističkog saveza »Aleko Konstantinov«.

*

Ideološka strana članka dra Židovca pobudila je kod Bugara veliko zanimanje. U sastavu je povućena izvrsna poredbica između bugarskog Pirina i hrvatskog Velebita, — dviju planina, koje su u oslobođilačkoj borbi jednog i drugog naroda odigrale važnu ulogu. One

su bile ona sveta mesta, na kojima je zasnovana, postrojena i u djelo privredna nepopustljiva borba za slobodu. »Pirin i Velebit! Tako su daleko, a opet tako blizu! Pirin, taj vjekovni legendarni Pirin, srođan je po svom dobu i po svom značenju našem hrvatskom Velebitu. Jer Pirin je, poput Velebita, ustaška planina!«

Sadržaj članka dra Židovca oduševio je bugarske planinare. Pod neposrednim njegovim dojmom napisao je g. Ivan Raev popratni članak, koji je tiskan odmah iza članka g. Židovca, a donosimo ga evo u prijevodu:

Kada se dva naroda razumiju i vole

Godine 1939. Bugarski turistički savez proslavio je četrdesetgodišnjicu svoga rada i života po bugarskim planinama i u bugarskoj javnosti.

Najiskrenije, najsrdačnije i najoduševljenije suosjećanje našla je ta naša proslava među hrvatskim turistima i planinarima. Oni se nisu zadovoljili tek s brzovojima i pozdravnim pismima, ne — to bi bilo vrlo malo za njih. Oni su zaželjeli da osobno iskažu svoja prijateljska čuvstva prema nama i prema Bugarima uopće, da nam osobno stisnu desnice i da nam zaželete uspjeha i za budućnost. To su zaželjeli i izvršili, usprkos golemljim zapreka, koje im je stvarao Beograd, kako su nam to saopćili u jednome od svojih pisama. I tada je u mjesecu kolovozu, u prkos svega, stigla u Sofiju kao gost Saveza skupina od 29 odličnih zagrebačkih planinara (odvjetnika, inžinira, učitelja, učiteljica i dr.), sve članova Hrvatskog planinarskog društva. Voda im je bio poznati hrvatski planinar M. Č. Donijeli su svoje prijateljstvo, svoja srca i cijenjen dar — veliku posrebrenu brončanu spomenicu njihova Društva, svu zavijenu u hrvatsku trobojnicu, s odnosnim nadpisom. (Kako li su je mogli sakriti pred srpskim žandarima za vrijeme putovanja?) U rasporedu za njihovo gostovanje kod nas bilo je predviđeno, da se, među ostalim, svi gosti popnu na vrh Musala.

Na balkanskom prvijencu Musali sačupila se naša družina, da joj vodič po kaže, što se odatle vidi. A pitanja su se sipala jedno za drugim. Jasno se održavalo na licima i pogledima gostiju zadovoljstvo, što smo ih doveli baš ovamo, na taj zaista veličajan vrh. Pokazivali su živo zanimanje za sve. I drugi posjetitelji ubrzo su razabrali, da je naša družina sastavljena i od Hrvata i eto nas obkoliše sa svih strana, smijeli smo se i započeše opći razgovori. Nekolicina bugarskih turista odvedoše drugove na zapadnu stranu promatračnice i pokazaše im granicu između Bugarske i onih onamo.

— Tako ne može biti! viknuo je jedan bugarski mladić, — ne možemo više trpjeti tu granicu, koju su povukli barbari sredinom živoga tijela jednoga naroda. Ne može biti, ni da vi dalje nosite teški jaram, nametnut od nekulturnog »brata«. Dajte ruke, da stvorimo savez za opću borbu protiv nametnika, vi odande a mi odavde, sa svime, što možemo doprinijeti, da se uništi to nasilničko glijezdo na Balkanu. Podajmo si ruke i zavjetujmo se, da se ne ćemo primiriti, dok toga ne postignemo.

Gromko i dugotrajno »hura« izvijalo se onoga dana iz grla svih musalskih gostiju — i Bugara i Hrvata. Jeka mu se raznijela nađaleko po rilskim vrhovima i dolinama. Dva su vodiča bila dugo nošena na rukama po vrhu planine.

Tako se tada sklopio bugarsko-hrvatski savez, sklopio se na svetom mjestu, na mjestu blizu Boga. I Bog je čuo molitvu predstavnika dva naroda — mučenika i ispunio je njihove častne i čiste želje.

*

Koliko se je članak dra Židovca svidio Bugarima, vidi se i otud, što ga je donio u francuskom prijevodu i sofijski list »La Parole Bulgare« u br. 724. od 24. siječnja 1942. pod naslovom: »Le Pirine, la montagne des

heros. Prijevod je popraćen ovom uvodnom bilješkom: M. le Dr. Wladimir Gidovetz, ministre de Croatie à Sofia, a publiée dans la revue »Le montagnard croate« sur le Pirine un article que nous nous faisons un plaisir tout particulier de reproduire ci dessous. I. R.

Le Alpi. — Talijansko planinarsko društvo »Centro Alpinistico Italiano« izdaje svoj glasnik, mjesecačnik »Le Alpi«, već 61 godinu. Urednik mu je Angelo Manaresi (Roma, Corso Umberto, 4). List se tiska u 50.000 primjeraka, a članovi društva dobivaju ga besplatno, odnosno svaki je član ujedno i pretplatnik. Obseg list (dvobroj) iznosi 56 strana ($3\frac{1}{2}$ arka), bogato je provideno slikama, odlikuje se dobrim člancima i brojnim društvenim vijestima. U člancima i prikazima u prošloj je godini glavna pozornost posvećena planinama Italije, a napose Alpama. U jednome prilogu prikazane su i planine Bugarske (Panizzon: Montagne di Bulgaria, sa 11 slika), a vrlo je zanimljiv i opis talijanske planinarske ekspedicije u albanske planine (Santurini: Spedizione alpinistica Italiana nelle Alpi Albanesi, sa 16 slika). U obilnom nizu književnih prikaza ocijenjene su mnoge planinarske publikacije, objavljene u glavnim evropskim jezicima. »Le Alpi« spadaju prema svojoj opremi i bogatstvu članaka i slika medu najbolje svjetske planinarske listove.

Manuale della Montagna — izdanje tal. planinar. društva Centro Alpinistico Italiano na 433 strane sa 29 karata i nacrtu, 8 geoloških profila, 108 šematičnih crteža i 12 slika. Cijena nevezanog primjerka 30 lira.

Ovaj izvrstni planinarski priručnik podijeljen je na deset glava. U 1. glavi daje pisac, prof. Nangeroni, opće pojmove o glavnom sadržaju knjige, prikazuje Alpe, Apenin, zatim visoke planine velikih otoka Sicilije, Sardinije i Korzike. U 2. dijelu obrađuje prof. Ricci povijest Alpa od pojave prvoga čovjeka u tome gorju pa do danas. S kli-

matskim prilikama u Alpama (snijeg, led, lavine), s naukom o vremenu, sa snalaženjem u planini s pomoću različitih pomagala (kompass, sat, zvijezde, sunce) i s upotrebom zemljopisnih kartata bavi se potanko i iscrpljivo dr. Pracchi u 3. dijelu priručnika. Alpinista dr. René Chabod obradio je u 4. glavi »tehniku planinskog penjanja«. On je gradivo podijelio na tri dijela: prvo oprema (uže, štap, željeza, penjačke cipele, kvake i t. d.), onda je tehnika penjanja i konačno tehnika na ledu. Ovaj je članak završen kratkim prikazom vanjskih opasnosti u planini. Peti dio donosi iz pera prof. Zoja podatke o najvažnijim oboljenjima i ozljedama kao i o prvoj pomoći u slučaju nezgode, dok 6. dio donosi sve najvažnije upute za vođe po planinama (dr. Chabod). U 7. glavi zabavio se dr. Chabod vrlo interesantnim pravnim pitanjem, o kojemu se dosada malo raspravljalo, naime: Tko snosi odgovornost za alpinske nesreće i nezgode i da li se dotičnoga može sudbenim putem pozvati na odgovornost. Slijedeća 8. glava vrlo je zanimljiva, jer donosi povijest alpinizma; tu je ukratko prikazan razvoj alpinizma od njegovih početaka pa sve do najnovijega vremena. Srodna je 9. glava, u kojoj dr. Castiglioni obrađuje specijalnu temu o »talijanskom alpinizmu u svijetu«. U zadnjoj 10. glavi prikazana je ona organizacija, koja stoji iza svih uspjeha talijanskog planinarstva kod kuće i u svijetu, a to je prijašnji Club Alpino Italiano, koji je 5. veljače 1938. promijenio ime u Centro Alpinistico Italiano, skraćeno: C. A. I. U nastavku je dolično prikazana organizacija toga društva: njegov rad na najrazličnijim područjima alpinističkog života. U konačnom dodatku navedeni su »Vrhunci od 4000 m u Alpama«.

Ova će knjiga dobro doći svima onima, koji razumiju talijanski a osjećaju ljubav za planine i želju, da zalaze u njih i da uživaju u njima; u njoj će oni naći mnogo novoga znanja i dobrih uputa.

55-godišnjica jednog putopisa. — U ožujku 1887. godine napisao je u Sarajevu i tiskao u Beču tadašnji satnik generalštaba a kasniji znameniti vojskovođa u svjetskom ratu Svetozar Boroević svoj ilustrirani vodič na bos.-herc. željeznici pod naslovom Durch Bosnien. Namjera je piščeva bila, da pruži putnicima, koji su se zanimali za Bosnu, zemlju od davne poznatu zbog svojih čarobnih ljepota, priručnu knjižicu, koja će ih upozoriti na sve znamenitosti te zemlje. Značajan je njegov predgovor, u kojemu kaže: Do zaposjednuća Bosne po c. kr. četama odlučivali su se samo učenjaci, da tu zemlju proputuju. Novi politički poredak na Balkanu općenito podpomaže i putovanje po zemlji, čija već poslovičnom postala »nesigurnost« spada sada u carstvo priča. Bogato izgrađena mreža cesta i sigurnosne oblasti, koje pouzdano djeluju, otvaraju u današnje vrijeme u Bosni nesamo učenjaku istraživaču nego i prijatelju prirode jedno područje, čija stara, puna promjena povijest govori iz svake ruševine, čiji divni oblici pokazuju raznolike ali uvijek prekrasne slike, koje upravo očaravaju, i čiji stanovnici dovode pred oči putnika dobar odlomak istočnjačkog života sa svojim tajanstvenim čarima i svojom pjesničkom osobitošću. Bosna je zemlja, koja još ni izdaleka nije proučena! Ona je učenjacima bogato nalazište za njihova istraživanja, putniku je blizak i siguran, naravnim ljepotama upravo rasipno obdarjen i ispunjen dio tajinstenog Istoka, turistu je to novi svijet, pun draži i čara, koji snažno na njega djeluju.

Bosna zasluzuje, da se po njoj putuje! —

Tome svome predgovoru zadovoljio je Boroević u samoj obradi postavljenog zadatka za ono doba doista odlično.

U knjižici džepnog oblika na 103 stranice uz uvodne općenite upute i savjete za putovanje dao je pisac, na temelju Klaiceve Povijesti Bosne, u sažetom pregledu svu povijest te zemlje od pra-

starih vremena do Turaka; svi bosanski vladari i svi važni događaji bosanske povijesti tu su jasno, pregledno i prema tadašnjem poznavanju predmeta dobro prikazani tako, da stranac može valjano i sigurno upoznati prošlost te zemlje. I u dijelu bosanske povijesti za Turaka Boroević je umio da iznese i istakne najvažnije naročito ratne događaje sve do zaposjednuća. Samu okupaciju, koja je u dane pisanja tog putopisa bila još nedavni doživljaj, pisac je obradio pokazujući temeljito poznavanje najvažnijih ratnih akcija i raspored carske vojske. Ova se izlaganja Boroevićevo i danas čitaju s velikim zanimanjem.

U daljem nastavku, u poglavljju pod naslovom »Zemlja i narod« prikazao je pisac vrlo dobro oblike i formaciju bosansko-hercegovačkog gorja istaknuvši značenje središnjeg velegorja s Vranicom planinom (2017 m) u sredini Bosne. Osobito je dobro dao značajku bosanskoga stanovništva podijelivši ga po vjeri. Kod toga se najviše zabavio prikazivanjem muslimana i naročito islama, jer je i tada kao još i danas za putnike iz Europe najzanimljivija bašta istočnjačka komponenta u bosanskoj cjelini. Kod katolika je dobra uočio i istaknuo značenje franjevaca u njihovu vjerskom i duhovnom životu.

Glavni dio ovoga putopisa je posvećen podrobnom navođanju svih važnih pojedinosti na uskotračnim željezničkim prugama Bos. Brod — Sarajevo i Doboј — Siminhan kod Tuzle. Gradnja pruge Bos. Brod — Sarajevo započela je odmah, čim je carska vojska ušla u zemlju tako, da je izgrađena koncem siječnja 1879. do Dobaјa, do 24. ožujka do Maglaja, a mjesec dana kasnije do Žepča. S gradnjom se nastavilo dalje, do 8. srpnja 1879. doprla je pruga do Zenice, a nakon veće stanke otvorena je 5. listopada 1882. do Sarajeva. Prateći prugu pisac je naveo sve željezničke postaje nabrajajući i navodeći kod pojedinih mesta važnije povijesne događaje i prirodne ljepote, koje mogu

inostranoga putnika zanimati. Tu je vješto unio opis šarolike i raznolike nošnje muškaraca i žena, muslimana i kršćana. Naveo je s nekih stanica i turističke i planinarske izlete, koji se mogu poduzeti u bližu ili dalju okolicu. Podrobnije su opisana ova mjesta i njihova okolica: Derventa, Doboј, Maglaj, Žepče, Vranduk, Zenica, Janjići (izlet u Travnik i u Jajce poštanskim kolima!), Čatići (izlet u Kralj. Sutjesku, na Bobovac i u Vareš), Visoko (izlet na Kiseljak i u Fojnicu) i napokon Sarajevo, kojemu je posvećeno posebno poglavlje s opširnim opisom grada i njegovih znamenitosti. Isto je tako posebno poglavlje posvećeno za izlete iz Sarajeva. Kako onda još nije bilo istočne pruge do Višegrada ni željezničke pruge u Hercegovinu i na more, pisac je dao upute i savjete za izlete na jahačim konjima ili na kolima u bližu i dalju okolicu Sarajeva i to prema Višegradu preko Romanije planine, prema Goraždi, Čajniču i Foči preko Prače, Hana Hranjena i Jabuke planine, prema Mostaru preko Ivan-planine, dolinom Neretve pa kroz veličanstveni tjesnac ispod Jablanice i preko Kalinovika, Uloga i Nevesinja. Svi su ti putevi podrobno opisani, s dragocjenim uputama za putnike na znamenitosti i ljepote kraja, kroz koji prolaze, i s oznakom vremena, koje je potrebno, da putnik stigne na određeni cilj.

Na isti način je obraden i odvojak pruge prema Tuzli. Istaknute se znamenitosti pojedinih postaja, naročito Gračanice i Tuzle. Izrađeni su i nacrti za izlete u Zvornik i u Brčko.

Od trajne je vrijednosti poglavlje o povijesti gradnje željeznice Bos. Brod — Sarajevo kroz dolinu Bosne. Tu su zorno nanizane sve teškoće, koje su se imale svladati pri gradnji te pruge i to u doba, dok su u zemlji još vladali rat, nemiri i opća nesređenost.

Putopis je ilustriran sa 19 vrlo dobrih velikih slika važnijih mesta, a dodana mu je i vrlo dobra zemljopisna karta, na kojoj je prikazan tek uski dio terena s jedne i druge strane željezničke pruge.

Naročito značenje Boroevićeva putopisa »Durch Bosnien« sastoji se u tome, što je to prvi putopisni priručnik za Bosnu, sastavljen na suvremen način, kao što se je to radilo i u ostaloj Evropi. Pisac se je uz svoje osobno i neposredno odlično poznavanje Bosne poslužio i za tadanje vrijeme bogatom literaturom o toj zemlji. Tako je napisao i dao putopisno djelo, koje daleko nadilazi svojom stvarnošću, obilnim podatcima i dobrim opisima mnoge radevine iste vrste. Boroevićev putopis čita se još i danas, nakon pola vijeka, s velikim zanimanjem.

I. R.

ISPRAVAK: U zadnjem (11.-12.) broju »Hrv. planinara« izšao je prijevod I. Bumbe: Skijanje u alpskim visinama. Pomutnjom je ispalala ispod njega ova bilješka: S prijateljskom dozvolom Bergverlag-a, Rudolf Rother, München 19, prevedeno iz knjige: »Der Bergsteiger von heute« od Fritza Schmitta.